

la *gràcil* pubertat empines, / pom d'esperances l'eixurada testa / --- / riu en bona hora!», *Horacianes* IX, 3c; VIII, 1. Ell i fins Llorente li respecten el valor de 'esvelt', 'sotil', únic que té i ha tingut aquest mot estrictament poètic, i d'ús enterament innecessari en la llengua comuna. Fora d'ells els semicultes han fet estralls amb aquest mot, fent-lo tossudament sinònim de 'graciós', significat que no ha tingut mai, car no té res a veure amb el mot *gràcia* i *graciós*, ni en llatí ni en les llengües romàniques. A tort reproduceix el mot *gracilitat* *AlcM*, usat per un autor de novel·les roses amb el sentit bàrbar de 'gràcia, graciositat'. *Gracilitat* no significa altra cosa que 'magror', i és un mot que més val no usar, perquè ni tan sols és elegant i poètic com *gràcil*.

Graciós, graciositat, V. gràcia (GRAT) Grada 'reixa', *V. graelles Grada* 'graonada', *gradació, V. grau Gradal, V. greala +Gradatura, V. gro (GROS) Gradejar, V. grat Gradelles, V. graelles Gradera*, fonèticament inadmissible que vingui de *GRADUS*: és evident que, segons el judici de la gent, es tracta d'unes *grederes*, per escalonades que siguin (i el judici geològic d'un excursionista no és inapel·lable) *Gradesa* sembla resultat d'una confusió individual de *gresa* amb *greda* (i potser amb l'esmentat *gredera*) *Graderia, gradient, graduació, graduador, gradual, gradualitat, graduand, graduar, V. grau*

GRAELLES, en definitiva prové del ll. *CRATICŪLA* ³⁰ id., pròpiament 'reixeta', 'enreixat', diminutiu del llatí clàssic *CRATIS* 'reixa', 'engraellat'; però aquest mot català i la forma de les altres prolongacions modernes d'aquella paraula llatina —oc. *grazilha*, port. *grelha*, engadinès *griglia*, sicilià *gradigghia*, ir. *greideal*— exi- ³⁵geixen partir d'un ll. vulgar **GRADĪCŪLA*, variant que resultà de la incorporació d'aquest mot llatí a la família de *GRADUS* 'grada', 'graó' (i els seus derivats *gradiculus*, *gradilis* etc.), quan l'antiga paraula radical *CRATIS* desaparegué en llatí vulgar. □ 1.ª doc.: *graj-* ⁴⁰*lles*, 1262; *graella*, fi S. XIV.

En els comptes de la casa de l'infant Pere, futur Pere el Gran: «5 diners, les *grajlles*, d'adobar» (Soldevila, *Pere II*, vol. 3, p. 431); en els d'una casa dels Hospitalers, de 1373: «una loça, e una esbromadora, ⁴⁵una *grailla*, ---», MiretS (*TemplH*, p. 556). La forma en *-illes* és molt freqüent en docs. dels Ss. XIII i XIV, en textos del Rosselló, en les variants rosselloneses que ja veurem. La variant més tardana, i avui més estesa, en *-ella*, no apareix fins més tard, en els textos ⁵⁰dels Ss. XV i XVI que aplega *AlcM*: la dada més antiga en *-ella* deu ser la de la Farmacologia veterinària catalana de Klagenfurt, que és de c. 1400 o molt poc abans, on es donen instruccions sobre la forma com el cavall malalt ha de ser cauteritzat («cuyt») i ser- ⁵⁵li aplicats botons de foc, al mig de cauteris en forma enreixada o de *graella*: «alguns cavalls han --- mal de lop: açò a guarir cové que lo cavall sia més en terra; après sia cuyt lo mal per lonc, e per través, a manera de *graella*; après li sien donats botons en lo mig de la ⁶⁰

graella universalment, e fes per manera que alguns dels botons pa<s>sen lo cuyt, per ço que la humor aja loc de exir ---» (*AORBB* III, 258).

Des de llavors és aquesta la forma que va predominant en la llengua comuna, i la que registra OPou: «VAXELLA DE LA CUYNA: gafes per llevar la olla del foc ---; *graelles*: crates, craticula; mà de morter ---» (OPou, *TbPu.*, 227). Però ni la cronologia de les formes catalanes ni les formes de les altres llengües romàniques donen peu a admetre que vagi existir una forma d'aquest mot en *-ELLAS* en llatí vulgar; ¹ es tracta d'un canvi de sufix del tipus més corrent i repetit (cf. *clivell/claviell, ventrèl < ventrèll VENTRICULUS, donzèlla > donzèlla DOMNICILLA, mamèlla MAMILLA, ¹⁵forquilla FURCILLA, Alèlla < ILICULA, conill/conejo* etc.), i en aquest cas fomentat encara per l'analogia del mot parió *paella*.

La forta majoria de les formes antigues en *-illa* es veu encara més clara si tenim en compte la documentació rossellonesa. Allà hi ha avui un duplicat en la consonant medial: *grasilles (-ziŕas)* o *gravilles*, però pertot i tònica: aquella en el Capcir (*BDC* III, 126) i alguna altra zona (*BDC* IX, 43) i és la que sé predominant en el Vallespir.² Però a la Plana del Ross., i la zona més poblada, degué predominar sempre l'altra, que apareix molt copiosament en la documentació: «Sent Dionís fo estès sobra una *gravila* de ferre cremant» (traduint *super cratem ferream*, 684.35), «Sent Vicens --- fo pozat en una *gravila* de ferre sobre foc cremant, sobre la qual él fo cremat e torrat», *VidesR* (f° 223v1, 471r) (el so de *l* apareix sempre com a *-l-* en aquest text); «*quasdam gravilas*» ja en un doc. rossellonès de 1309, «un parell de *gravilles*, un gasoll, una flamascadora» en un de 1384; i l'*InuLC* aplega ¹⁵15 testimonis més d'aquesta forma, anteriors a 1399; actualment *garvilles* segons Krüger (*Die Hochpyr*. A, II, 165), *gørbiŕas* segons Griera a Catllà de Conflent (*ZRPh*. XLV, 249), *gravilla* segons Grandó (*Misc. Fabra*).

La forma en *-illa* ha anat quedant arraconada modernament a l'extrem Nord i a l'extrem Sud del domini, car també a Eivissa hi *gríŕas* (*BDLC* IV, 220) o *grilla* («parrilla», *PzCabr.*), i a penes es pot dubtar que són manlleus del català d'Alacant i Múrcia la forma actual castellana *graila* de Múrcia (GaSoriano) i *grilla* de l'Andalusia oriental (AVenceslada).³ A la resta del domini avui s'ha imposat el vocalisme *-ella* amb *é*, i la pronúncia *graèla, graèles* o *graièles* és la que he trobat fins a l'extrem NO. (Cardós i Vall Ferrera, ⁵⁰1932-4); *graièŕas* diem en cat. central, i en el Baix Empordà ho anoto així com a nom dels festers de les cantonades (Ullastret, 1958, on tothom es recorda dels que hi havia algunes desenes d'anys enteres); «a Mallorca, de *graelles* fem *grelles, grèŕas*» (*BDLC* I, 147; ⁵⁵IV, 250), a Ponts *graièŕa* (*BDLC* IV, 251).

Que la dental aparegui conservada com a *-z-*, si bé amb assibilació, que és el que hem vist en part del ross., no ens pot estranyar gens; ni que això arribi més al Sud, essent encara en la part nòrdica del Princ.: al Coll de Susqueda em prestaven unes *grazèŕas* per fer-